

Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti

ANALÝZA

Současná podoba systému péče o ohrožené děti v České republice je předmětem široké debaty na odborné, veřejné i politické úrovni. Je zřejmé, že ochrana dětí v České republice nedosahuje úrovně odpovídající úrovni vyspělých evropských států, a to zejména s přihlédnutím k vysokému počtu dětí v ústavní péči a nedostatečné nabídce alternativních forem péče s ohroženým dítětem a jeho rodinou. Za výchozí nedostatek je přitom považována roztržičnost agendy péče o ohrožené děti, a to na úrovni vertikální i horizontální. Péčí o ohrožené děti se tak zabývá minimálně pět rezortů, je nerovnoměrně rozdělena mezi státní správu a samosprávu a mezi státní a nestátní sektor. Rozdíly spočívají zejména v rozsahu kompetencí, míře odpovědnosti, legislativní úpravě, personálním zajištění této agendy a podílu financí ze státního rozpočtu. Neexistuje stálý nezávislý a nadresortní orgán, který by systematicky řídil systém péče o ohrožené děti dle jednotných kritérií. Vzhledem k tomuto neuspokojivému stavu byla Ministerstvem práce a sociálních věcí vypracována „Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti“, kterou vláda schválila 26. března 2008 a uložila dále 1. místopředsedovi vlády a ministru práce a sociálních věcí předložit vládě do 31. prosince 2008 návrh opatření k transformaci a sloučení systému péče o ohrožené děti ve smyslu řešení nedostatků tohoto systému vyplývajících z jeho mezirezortní roztržičnosti, ustanovit za účelem zpracování návrhu opatření k transformaci a sloučení systému péče o ohrožené děti meziresortní koordinační pracovní skupinu a ministrům školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, spravedlnosti a vnitra spolupracovat při zpracování návrhu opatření k transformaci a sloučení systému péče o ohrožené děti.

ZÁKLADNÍ PRINCIPY

Dne 19. ledna 2009 projednala vláda materiál „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy“. Tento materiál byl dalším krokem v procesu sjednocování systému péče o ohrožené děti a je dílčím naplněním úkolů uložených Analýzou současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti. Tvorba materiálu byla koordinována Ministerstvem práce a sociálních věcí v rámci Meziresortní koordinační skupiny, v níž jsou zastoupena ministerstva podílející se na péči o ohrožené děti (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra a ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny) a zástupci samosprávy (Asociace krajů ČR a Svaz měst a obcí ČR).

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti je vůbec prvním meziresortním vyjádřením vůle ke spolupráci na změně. Přestože jednotlivé resorty dlouhodobě usilují o zkvalitňování práce s ohroženými dětmi, tyto aktivity jsou nekoordinované a někdy dokonce protichůdné. Předpokladem pro jakoukoliv zásadní změnu bylo tedy v první řadě překonání vzájemného resortního vymezení a nastolení společných postupů.

V rámci předkládaného materiálu se všechny zainteresované resorty (viz výše) zavázaly ke spolupráci především v následujících oblastech:

- Řízení péče o ohrožené děti (sjednocení postupů všech pracovníků v péči o ohrožené děti bez ohledu na rezortní příslušnost)
- Charakter péče (důraz na preventivní aktivity, síťování služeb pro ohrožené děti a rodinu, individuální klientský přístup)
- Lidské zdroje (zakotvení průřezového vzdělávání všech pracovníků péče o ohrožené děti, zajištění následného vzdělávání, zajištění supervize)
- Financování (posílení finančních prostředků v systému péče o ohrožené děti, přesun financí do oblasti prevence)
- Legislativa (revize a sjednocení právních předpisů relevantních pro systém péče o ohrožené děti)
- Popularizace a osvěta o ochraně ohrožených dětí (šíření kvalitních informací podporujících zapojení široké odborné i laické veřejnosti do ochrany ohrožených dětí)

Průřezovým mezirezortním úkolem je potom zpracování standardů péče o ohrožené děti, tj. vytvoření určité kvalitativní normy závazné pro všechny pracovníky systému péče o ohrožené děti a zakotvení práce tzv. klíčového pracovníka, který by plně odpovídal za práci s dítětem a jeho rodinou a koordinoval by aktivity multidisciplinárního týmu.

Na schválený materiál naváže Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, který bude vládě předložen do 30. června 2009

NÁRODNÍ AKČNÍ PLÁN

Národní akční plán (NAP) definuje klíčové aktivity nutné pro zvýšení kvality péče o ohrožené děti. NAP jako celek je koncipován meziresortně, tedy navrhovaná opatření se týkají všech složek systému péče o ohrožené dítě bez ohledu na resort, který je za danou oblast zodpovědný (tj. oblast sociální práce, ústavní péče, zdravotní péče, atp.).

Mezi základní principy NAP patří preference péče o děti v rodinném prostředí (původní rodina nebo náhradní pěstounská rodina) před péčí ústavní a tím snížení počtu dětí v ústavních zařízeních, prohloubení preventivní práce s ohroženými rodinami a snížení počtu dětí odejmutých z péče rodičů, individuální přístup a multidisciplinární práce na úrovni terénu a v neposlední řadě také aktivnější zapojení dětí a jejich rodin do řešení jejich vlastní situace.

NAP je v současné podobě koncipován do následující struktury:

- **řízení systému péče o ohrožené děti a rodiny** (optimalizace koordinace a řízení celého systému péče o ohrožené děti, nadrezortní pojetí, sjednocení podmínek řízení, monitoringu a kontroly, řízení případové práce ve vztahu ke konkrétnímu dítěti)
- **kvalita péče o ohrožené děti a rodiny** (standards kvality práce s hroženými dětmi a rodinami, síťování služeb pro ohrožené děti a rodiny, kvalita práce ve vztahu ke klientovi a ve vztahu k pracovníkům, kvalita práce s ohroženým dítětem a rodinou ve specifických situacích ohrožení – např. vyhledávání

ohrožených dětí a rodin, práce s ohroženou rodinou, institucionální péče, náhradní rodinná péče, osamostatňování ohrožených dětí)

- **financování systému péče o ohrožené děti** (optimalizace rozložení finančních prostředků v systému ve smyslu preference preventivních a terénních aktivit, navázání finančních prostředků na kvalitu práce, navázání finančních prostředků na klienta)
- **legislativní úprava systému péče o ohrožené děti** (revize dosavadní úpravy, sjednocení základních principů péče o ohrožené děti, implementace standardů kvality práce s ohroženými dětmi)
- **práce s veřejným míněním** (veřejné informační kampaně o ohrožených dětech, o náhradní rodinné péči, „pozitivizace“ pracovníků systému)

Tvorba Národního akčního plánu

NAP je vytvářen z podkladů zpracovaných zapojenými rezorty (meziresortní koordinační skupina), členy panelu expertů a dalšími odborníky z praxe (státní i nestátní sféry). Ke každé z kapitol proběhly odborné konzultace a byla tak doplněna finální podoba jednotlivých aktivit. Před předáním NAP do vnějšího a vnitřního připomínkového řízení, bude materiál připomínkován jak meziresortní koordinační skupinou a expertním panelem, tak i příslušnými odbory krajských úřadů.

Implementace Národního akčního plánu

Vzhledem k tomu, že systém péče o ohrožené děti je v současné době fragmentovaný a nevznikl žádný nadresortní řídicí orgán s výkonnou pravomocí, je potřeba, aby se na naplňování Národního akčního plánu podílely jednotlivé složky systému (resorty, státní správa a samospráva) společně a koordinovaně. Proto budou ustanoveny pro jednotlivé rámcové úkoly (kapitoly) meziresortní skupiny, které se za plnění své oblasti budou odpovídat přímo ministrovi práce a sociálních věcí, který je pověřen vládou koordinací transformace.

FAQ – často kladené otázky k transformaci

1. Jaké jsou hlavní cíle transformace?

Transformace má tři hlavní cíle:

1. Snížit počet dětí v ústavech. A to v kojeneckých ústavech, dětských domovech pro děti do 3 let, dětských domovech, dětských domovech se školou, výchovných ústavech, diagnostických ústavech, ústavech sociální péče,
2. sjednotit péči o hrožené děti,
3. zvýšit kvalitu péče.

2. Jak dlouho bude transformace trvat?

Transformace bude trvat v postupných krocích přibližně 10 let. V prvních pěti letech by měla být nastavena multidisciplinární spolupráce na úrovni terénu, odzkoušena síť služeb pro ohrožené děti a rodinu na krajské úrovni, rozšířena náhradní rodinná péče a ústavní zařízení by měla mít přinejmenším plán své transformace.

3. Budou rušeny ústavy?

Ústavy rušeny nebudou. S předpokládaným úbytkem dětí v ústavech bude stávající kapacita ústavů využita v síti služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny. Může se jednat o ambulantní služby, krátkodobé pobytové služby pro celou rodinu v krizi apod.

Změní se způsob práce v ústavech, který bude určován především standardy kvality péče o ohrožené děti, kterými se budou řídit všichni pracovníci s ohroženými dětmi bez ohledu na resort, do kterého spadají. Důraz bude kladen opět na multidisciplinární spolupráci a práci s celou rodinou. Stávající zaměstnanci ústavů budou mít v transformovaném systému stále své uplatnění.

4. Jak dosáhneme snížení počtu dětí v ústavech?

Síť služeb, za kterou ponese odpovědnost především kraj, bude klást důraz na prevenci a aktivní vyhledávání ohrožených dětí tak, aby se ohrožení dítěte a jeho rodiny nerozvinulo do takové míry, že je nutné přistoupit k ústavní výchově. Druhým nástrojem je pak náhradní rodinná péče, která by v případě dětí, které nemohou být ve své původní rodině, nahradila pobyt v ústavu.

5. Může vše nahradit pěstounská péče?

Pěstounská péče, která bude také specializovaná např. pro děti s postižením, pro děti s poruchami chování nebo bude krátkodobá, by měla výrazně odlehčit ústavům. Vždy však budou děti, které budou potřebovat specializovanou péči, kterou může poskytnout jen odborná instituce. V obou případech, jak u náhradní rodinné péče tak i u ústavní péče bude vždy snaha zachovat kontakt dítěte s původní rodinou, pokud to není v rozporu s jeho zájmem.

6. Dotknou se nějak změny i osvojení?

Osvojení má jasnou právní formu, která zůstává. Změnou bude možnost využívání široké sítě podpůrných odborných služeb, které budou osvojitelům k dispozici pro řešení nejrůznějších situací při výchově dítěte.